

Na poti z Douwejem Kalmo

Jan Menno Rozendal

drugebesede
|||

oarewurden
|||

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

Na poti z Douwejem Kalmo

Uvod

Bil je še en sončen dan. Sledim ustaljenemu vzorcu: nadanem si lahka oblačila in nahrbtnik ter zdrvim po stopnicah, da hitro pridem ven. V teh dneh se velikokrat odpravim na Tumbe Kafe, hrib na jugu Bitole. Sprehod me vodi po živahni nakupovalni ulici Širok Sokak, skozi mestni park, mimo razpadajočega nogometnega stadiona, kjer NK Pelister neuspešno igra svoje tekme. Ob vznožju hriba še ena rutina, ustavim se pri avtomatu za kavo. Za skodelico izredno sladke rjavkaste tekočine zahteva deset denarjev, kar je manj kot petnajst centov. Do sladkorja je nemogoče priti, ali pa vsaj jaz ne vem, kako. Sledi najtežji del poti: čeprav hrib ni zelo visok, je zadnji kos poti do vrha zelo strm. Ko končno pridem do vrha, se usedem na klopcu. Mojo klopcu.

S preznojenim hrbtom sem obrnjen proti mestu. Levo in desno od mene so gore, pred menoj se razteza dolina. Nekje v daljavi, približno deset kilometrov po zračni razdalji, leži meja z Grčijo. Toda ne glede na to, kako zelo se koncentriram, mi pokrajina ne ponuja nobenih namigov o tem, kje točno je meja. 'To je vse makedonsko,' mi ves čas govorijo ljudje z obeh strani ločnice, ki jo je izumil človek. Toda kaj natančno potemtakem pomeni 'makedonsko' in komu pripada? Ni enostavno razložiti, gre za fluiden koncept, kot sem slišal od ljudi s pesniško žilico.

Moje misli se vračajo k včerajšnjemu dnevu. Pod budnim mednarodnim nadzorom je včeraj v tej državi potekal referendum o možni spremembi imena države iz 'Nekdanja jugoslovanska republika Makedonija' v 'Republika Severna Makedonija'. Seveda, prej ali slej si je treba izmisliti vse: meje, jezik, ime... Prekinem svoje razglabljanje, naredim požirek vode in vzamem iz torbe tanko knjižico, ki sem jo prinesel s seboj iz daljnje Frizije. Imenuje se *Fryslân en de Wrâld* (Frizija in svet). Njen avtor je Douwe Kalma.

Fenomen Kalma

3. aprila 1896 sta se gospod in gospa Kalma iz frizijske vasice Boksum razveselila rojstva svojega prvega – in zadnjega – otroka. Edinca sta poimenovala Douwe. Še kot deček je izgubil enega od staršev, pri rosnih enajstih letih: njegov hudo bolan oče je verjel da je smrt, ki jo je izbral sam, njegov edini izhod. Ob pomoči okoliških kmetov sta mati in sin nekako shajala, vendar Douwejeva prihodnost ni bila zapisana kmetijstvu: bil je dober učenec in je obiskoval gimnazijo v kraju Sneek. Za tem je nadaljeval s študijem teologije. Toda tudi prižnica mu ni bila namenjena, in kmalu je študij opustil.

V istem obdobju pa je mladi Douwe s svojim pisanjem že dregnil v marsikateri osir. Leta 1913 je objavil svoj prvi članek v *Sljucht en Rjucht*, periodični publikaciji društva *Frysk ('Ald') Selskip* (Frizijska (stara) družba), ki je začela izhajati leta 1844. Kmalu zatem je začel pisati kritike za največji frizijski časopis, *Leeuwarder Courant*. Mladeničeve ambicije pa se tam niso ustavile: članke pošilja državnemu *Telegraafu*, ki jih je tudi objavljajal. Njegovo ostro pero opazijo tako kritiki kot podporniki: kmalu se začnejo kresati iskre med njegovimi občudovalci in tistimi, ki jim njegovo pisanje ni bilo všeč.

To se zagotovo zgodi, ko Kalma 20. novembra 1915 ustanovi *Jongfryske Mienskip* (Društvo mladih Frizijcev), kjer je bil sam v središču pozornosti. Kljub temu pa mora kmalu nekaj moči prepustiti drugim: vpoklican je v vojsko, saj tudi nevtralni Nizozemski na obzorju preti grožnja vélike vojne. Kljub temu Douwe ne izgine iz prizorišča, saj navsezadnje je in ostaja samooklicani vodja nove prihodnosti Frizije. Nove Frizije, ki naj pusti svojo ozkost in provincializem za seboj in zahteva osrednje mesto v 'kulturi Severnega morja', kakor jo imenuje Kalma. Zavzame naj mednarodno držo in začne proizvajati kakovostno umetnost: merila so od vsega začetka postavljena zelo visoko.

Zbiranje frizijske mladine okoli njega je bilo del načrta Kalme za spodbujanje frizijskega boja, boja za ohranitev in razvoj narodovih posebnosti. A ne samo to, hotel je biti na čelu tega procesa.

To je privedlo do posmehljivih vzdevkov, ki so mu jih nadelo njegovi kritiki, med njimi na primer 'kralj Frizije'. Kralj, ki mu je uspelo preživeti nekaj kriz, vendar je bil na koncu odstranjen pred svojim časom.

V *Jongfryske Mienskip* je bilo kmalu čutiti zlovoljno ozračje, pri čemer je bil Kalma v središču tega negotovanja. Preobrazba iz prvotno zaprtega umetniškega kluba v odprto društvo, polemike, s katerimi je Kalma iritiral nasprotnike, nenehne spremembe v pogledih na politiko, vero, taktiko ali ideologijo njihovega vodje: nič od tega ni pomagalo. Pogoste tožbe, češ da je Kalma menjaval svojo ideologijo in načrte pogosteje kot svoja oblačila, niso bile povsem iz trte zvite.

Je bil Kalma rojen za vlogo voditelja? Zdi se, da njegova bibliografija kaže drugače. Če je nekdo dober pisatelj, ni nujno tudi dober vodja ali politik. Zaradi polemičnega, pogosto osebnega sloga je njegovo pisanje zanimivo, toda vodenje zahteva več taktnosti in zbranosti. Čeprav je znal karizmatični Kalma zlahka privabiti sledilce, jih je ravno tako zlahka odgnal od sebe. Politična pustolovščina, na katero se je naposled vkrcal s svojim prijateljem Feddejem Schurerjem iz stranke Krščansko-demokratske zveze, ni uspela. Kalma se je vedno bolj umikal na rob, po nekem konfliktu je celo izgubil *Mienskip*. Leta 1931 je zapustil Frizijo in se zaposlil kot učitelj v Eindhoven. Zdelo se je, da je bila njegova vloga v Frizijskem gibanju odigrana do konca.

Toda konec tridesetih let devetnajstega stoletja so se stvari spet obrnile drugače. Sijajno vrnitev je dosegel z zagovorom svoje disertacije o Gyspertu Japickxu 6. maja 1939 v Groningenu. To je bila prva doktorska disertacija, napisana v frizijščini, in doktor Kalma je bil še enkrat toplo sprejet med frizijsko kulturno srenjo. Toda tako hitro, kot si je povrnil zanimanje in občudovanje, je status spet tudi izgubil. To je bila posledica drugega velikega konflikta na svetovnem prizorišču.

Potem, ko so Nemci maja 1940 vdrli na Nizozemsko, so hitro našli pot do voditeljev Frizijskega gibanja. Nemara bodo z njimi večje možnosti za sodelovanje z novimi oblastmi, z režimom, ki bi bil lahko bolj odprt za želje Frizijcev kot nekdanja nizozemska vlada?

V želji po obvladovanju novonastale situacije in zavzetju enotnega stališča, se odločijo ustanoviti tako imenovani triumvirat, kjer sta imeli mesti liberalna *Ald Selskip* (Stara družba) in *Kristlik Selskip* (Krščanska družba) ter tretji, predstavnik ljudskega gibanja, kar je bilo nekoliko evfemistično ime za nacionalsocializem. Kalma vidi sebe kot idealnega predstavnika Stare družbe, vendar se izda, ko nekomu zaupa, da se je pred kratkim pridružil frizijski fašistični stranki. Zaskrbljena nad tem dejstvom Stara družba za kandidata predlaga njegovega soimenjaka, J.J. Kalmo, medtem ko se Douwe očitno še enkrat izloči iz igre.

Med vojno je Kalma še naprej sodeloval z okupatorjem, zaradi česar so ga po osvoboditvi leta 1945 močno kritizirali in dolgo časa mu je bilo prepovedano objavljati. To prepoved ignorira: v svojem značilnem slogu čuti, da se mu godi krivica, vendar mu nikoli ne uspe povrniti osrednjega položaja v Frizijskem gibanju. Umakne se v vas Rottefalle, kjer začne s prevajanjem zbranih del Williama Shakespeara, čigar velik občudovalec je bil. Preden uspe prevesti še zadnje dele besedil, ga leta 1953 zbijе avtomobil. Umre star komaj 57 let.

Morda najbolj znan nizozemski zgodovinar vseh časov, Johan Huizinga, je takole označil (takrat še vedno mladostnega) Kalmo: izjemno nadarjen in duhovit mladenič, ki mu gre pisanje nevarno zlahka od rok. Huizinga pretenciozno izrazje, ki ga Kalma uporablja v svojem delu, označi za tipično provincialno; Kalmo naj bi privlačilo mistično zato, da bi se na ta način otrešel obrobnosti. To se odraža v Kalmovem znamenitem delu *Frizija in svet*.

Frizija in svet

Fenomen, celo ikona, a tudi zarotnik, diletant, zdrahar... vse te besede lahko uporabite pri opisovanju Douweja Kalme. Kaj ga je gnalo, da se je podajal v tako raznolike smeri? Njegova homoseksualnost v časih, ko tega širša javnost, milo rečeno, ni sprejemala, se pogosto omenja v špekulacijah o tem vprašanju. Včasih je slišati, da je hotel, da bi ga ljubila Frizija, ker on ni mogel ljubiti ženske. Ideja je nekje na pol poti med poljudno psihologijo in zanimivim stališčem.

Kljub temu pa je mogoče iz vseh sprememb smeri izvleči eno dosledno prepričanje, idejo o napredku in promociji Frizije, ki je bila na začetku 20. stoletja nekakšno zakotje. V tem smislu je bil Kalma ustvarjalna sila in nikakor ne konzervativen, ni hotel zgraditi zidu okrog dežele, temveč Frizijo umestiti znotraj večje celote. Hotel je, da bi Frizija postal bolj mednarodna, ne da bi pri tem izgubila lasten značaj, na primer, svoj jezik.

Kot voditelj nove generacije se je prvič zares izpostavil šele 29. januarja 1916, ko je bil star komaj devetnajst let. Govor, ki ga je imel na ta dan, z naslovom *Frizija in svet*, je bil pozneje objavljen in s tem ohranjen. To je govor, ki sem ga bil prinesel s seboj v Bitolo, besedilo, ki ga berem, medtem ko se sonce vzpenja vse višje in višje nad hribom Tumbe Kafe.

Govor je bil napisan in prebran sredi prve svetovne vojne. Najbolj presenetljiv element v njem je Kalmova ideja o delitvi Evrope. Po njegovem mnenju ta kos sveta, ki je tako medsebojno prepleten, sestavljajo štirje deli: slovanski, latinski, tevtonski in anglo-skandinavski del. Srce te delitve pa je naslednje: medtem ko je nekdanja tevtonska Holandija v zadnjih desetletjih postajala vse bolj latinizirana, je bila Frizija vedno bližje delu kulture Severnega morja, torej anglo-skandinavske kulture. Poleg tega je Frizija manjkajoči člen, most med Skandinavijo Ibsena in Björnsena ter Anglijo Keatsa in Shelleyja. In ta funkcija mostu ni nič drugega kot neizogibna usoda Frizije.

Ta pristop s seboj prinaša določene posledice. Prvič, to pomeni povezavo z drugimi narodi razen lastnega: na primer, povezavo s skandinavskimi in angleškimi narodi, pa tudi s frizijskimi sorodniki iz severa Nemčije. Tako je bil tudi frizijski nacionalizem Douweja Kalme v resnici mednarodni, saj se ni oziral navznoter, temveč navzven. Drugič, to je pomenilo prekinitev (kulturne) povezave z Nizozemsko, državo, na katero je bila Frizija med drugim vezana v političnem in upravnem smislu že stoletja.

Kakorkoli že, končne, daljnosežne predstave o tem, da bi to lahko pomenilo tudi politično odcepitev od Nizozemske, Kalma ni nikdar podpiral.

Medtem ko je imela Frizija izrazito funkcijo neodvisnega kulturnega dejavnika, so bile politične posledice tega zanj in za *Mienskip* omejene.

Čeprav lahko človek sliši o tem, da je bila v ozadju frizijske izjave o nameri tudi pravica do odcepitve, so se na tej točki ustavili. Tega nista storila le Kalma in *Jongfryske Mienskip*, ampak tudi drugi, v poznejših časih, vse do današnjih dni. Pravzaprav mislim, da lahko rečemo, da tega vprašanja sploh ni bilo.

To sem poskušal razložiti tudi več Evropejcem v času svojega obiska Bitole, namreč, da tudi največja imena Frizijskega gibanja niso nikoli zares pozivala k neodvisnosti. To pa je v Bitoli, mestu, obkroženem z najrazličnejšimi pokopališči, s pokopanimi, ki so tukaj, v hribih Balkana, umrli za narod in državo, za identiteto, zelo težko. Tukaj lastne identitete ne uveljavljaš samo prek sodnih dvoran, konferenc, strokovnih revij ali univerz: zavzameš ulico, zavzameš državo. Če je treba, tudi s silo.

Zakaj do tega nikoli ni prišlo v Friziji dvajsetega stoletja? Pri tem je pomembno vlogo igrala zgodovina: Frizijsko gibanje je nastalo šele potem, ko je nizozemska enotna država obstajala že nekaj stoletij. Država, ki se je morala v sodelovanju s Frizijo tako dolgo boriti proti tujim osvajalcem. Politična zveza med Frizijo in preostalim delom Nizozemske, v pogovornem jeziku znanim kot 'Holandija', je bila torej zavestna izbira in je imela specifičen namen. To, da je pozneje 'Holandija' postala dominantna in da so ljudje v Friziji želeli storiti več za svoj jezik in kulturo, zatorej ni avtomatično privedlo do političnih posledic.

Drugi vidik je postal predmet obširnih razprav v kavarnah ob Širok Sokaku, gre pa za preprosto dejstvo, da niti Nizozemci niti Frizijci niso revolucionarji. Ne zdaj in ne stoletje nazaj. Tudi po koncu prve svetovne vojne, ko je bila vsa Evropa pod vplivom velikih sprememb, je Nizozemska ostala relativno mirna. Poziv k socialistični revoluciji frizijskega politika Pitra Jellesa Troelstre je bil kmalu zatem v zgodovinskih knjigah označen za 'nesporazum': dogodek tako ali tako ni pomenil veliko.

Kljub temu pa vse to ne pomeni, da so bile ideje Douweja Kalme v času *Frizije in sveta* proste obveznosti: avtor je bil vselej gonilo spodbujanja frizijščine kot uradnega jezika vlade in izobraževalnih ustanov: v njegovih očeh bi morala biti nizozemščina drugi jezik. In še en mednarodni vidik: Kalma je menil, da bi morali v šolah poučevati tudi angleščino.

Vendar pa Kalma v mnogih pogledih, kar se tiče idej, ki jih je predstavil v *Friziji in svetu*, ni bil tako izviren. Mobilizacijo frizijske mladine so preizkušali že prej v 20. stoletju, v okviru Zveze mlade Frizije (*Boun Jong Fryslân*), ki jo je ustanovil J.J. Hof, ki je kasneje postal glavni sovražnik Kalme. Tudi ideja o kulturi Severnega morja ni bila nova: postuliral jo je bil že ustanovitelj *Ald Selskipa*, Harmen Sytstra. Ravno tako koncept morja kot osrednje osi neke skupne kulture seveda ni edinstven.

Največji dosežek Kalme je bil nov zagon, ki ga je dal frizijskemu gibanju, in to v času, ko se zaslišali glasovi manjšinskih skupin po vsej Evropi. V Flandriji, na primer, ali v Bretaniji ali v Walesu: čeprav je bilo (dolgo) 19. stoletje stoletje nacionalizma, je ob koncu tega obdobja napočil čas, ko so majhni in manjšinski jeziki začeli zahtevati svoje mesto v družbi. Poseben primer je Balkan, kjer se je zrušila ena izmed svetovnih velesil in kjer je bilo več skupin pripravljenih, da določijo meje fizičnih prostorov zase, na veliko bolj agresiven način kot se je to dogajalo v Friziji.

Ilinden in makedonsko samozavedanje

Začasno pospravim Kalmo nazaj v nahrbtnik in se počasi odpravim navzdol po hribu Tumbe Kafe. Pot me vodi mimo dveh bojnih letal iz časa Jugoslavije, nekoliko naprej pa zagledam veliko zgradbo. Gre za staro vojaško akademijo, ki so jo Turki uporabljali do začetka 19. stoletja. Celo Kemal Atatürk je tukaj preživel nekaj let, o čemer še danes priča stalna razstava Muzeja Bitola. Turški turisti poznajo pot do te stavbe.

Bolnik Evrope je eden najbolj znanih in nazornih opisov za svetovni imperij v zatonu. V 19. stoletju Osmansko cesarstvo ni bilo v koraku s časom, bilo je zadolženo do grla in gledalo je, kako se njegova moč in vpliv sesuvata na vse konce.

Na zahodni meji cesarstva, na Balkanu, so se začeli slišati glasovi različnih skupin. Tudi tukaj je bilo na delu stoletje nacionalizma: med drugimi so si za (večjo) avtonomijo prizadevale Srbija, Bolgarija in Grčija in sultan ni imel druge možnosti, kot da v to privoli. Kaj pa Makedonci?

Naj se vrnem k uvodu: ali Makedonci sploh obstajajo? Kje se začne in konča njihova dežela, kdo živi tam in kakšna je njihova skupna preteklost? Ali je obstajal razlog, da se je šele konec 19. stoletja pojavilo makedonsko gibanje, ki je razmišljalo o makedonski identiteti? Bilo je že leta 1893, ko je bila v Salonikih (današnji Solun v Grčiji) ustanovljena Notranja makedonska revolucionarna organizacija VMRO. Torej, notranja organizacija za vse Makedonce, vendar z mednarodnim nazorom.

V zvezi s slednjim je treba vedeti, da so Makedonci spoznali, da bo njihov boj uspel le z mednarodno podporo. Zato je skupina skušala pritegovati pozornost z vsem, kar so počeli, na primer z ugrabitvijo ameriške misijonarke Helen Stone leta 1901. V tem času so v Solunu izvedli tudi nekaj, čemur bi danes rekli teroristični napadi, kakršen je bil na primer tisti na francoski potniški ladji Guidalquivir. Pravzaprav v Makedoniji tako imenovani čolnarji še vedno veljajo za junake, v Skopju so jim postavili velik spomenik.

Spomladi 1903 se prelije veliko krvi. 4. maja je bil umorjen Goce Delčev, eden najvidnejših revolucionarjev. To je pripeljalo do nemirov po vsej državi in ljudje so poskušali začeti s pravo revolucijo celo šestkrat. Ni jim uspelo. Naslednja, Ilindenova vstaja, se tudi ni obnesla. Vendar čeprav zveni nesmiselno, to ni bil njen glavni namen. VMRO je imela v mislih višji cilj: priliti na ogenj protiturških občutkov evropskih sil, ki bi zato posredovale na tem območju. Če povemo cinično: upali so, da bodo osmanski povračilni ukrepi po revolucijah tako krvavi, da 'Evropa' ne bo več mogla preprosto stati zraven in ne ukrepati.

Toda revolucionarji niso imeli sreče. V prvi vrsti zato, ker Makedonija ni bila pripravljena na revolucijo, ne v vojaškem in še manj v organizacijskem smislu. Druga težava je bila, da vsi revolucionarji niso imeli v mislih istega cilja: določena skupina borcev je želela neodvisnost za Makedonijo (separatisti), druga je Makedonijo videla kot del Bolgarije, s katero si delijo jezik (unitaristi). Veliko borcev iz VMRO je bilo iz Bolgarije, ali pa so se tam vsaj izobraževali. Tretja težava je bila taktične narave: prav v tistem obdobju namreč, okoli leta 1900, evropske sile niso hotele posredovati na Balkanu. Iz različnih razlogov so želele, da Bolnik ostane šibek, a živ.

Vse to so prepoznali in priznavali številni revolucionarji: veliko pomembnih, med njimi Delčev, Sandanski in Karev, se je izreklo proti nebrzdanim in prenapljenim akcijam. Kakorkoli že, njihove glasove so utišali drugi, ki so verjeli, da je pravi čas, da prižgejo vžigalno vrvico.

2. avgusta leta 1903, na praznik svetega Ilije (Ilinden), se je začela revolucija. Pričelo se je v mestu Kruševo, ki leži visoko v gorah in je težko dostopno. Makedonci so vztrajali deset dni, deset dni 'Republike Kruševo', prve tovrstne republike, razglašene na Balkanu. Po teh desetih dneh so se Turki vrnili in vzpostavili red ob uporabi pričakovano okrutnih metod. Evropski poseg v ta pokol se ni zgodil.

Torej, neuspešna revolucija, ki pa je kljub temu postala zelo pomembna za oblikovanje makedonske identitete. Revolucionarji niso apelirali samo na krščanski, temveč tudi na islamski del prebivalstva. V pamfletu, ki razen tega delčka ni ohranjen v izvorni obliki, so lokalnim muslimanom, skupini, ki je bila najbrž bolj naklonjena sovornikom, Turkom, kot pa Makedoncem, jasno dali vedeti, da se borijo tudi za njih in za njihove pravice. Motiv za konflikt niso bila verska čustva, marveč prizadevanje vseh Makedoncev proti skupnemu sovražniku. Sovražniku, ki jih je močno obdavčeval in bil fevdalno organiziran. Ali je preveč, če v tem vidimo podobnost s frizijsko jezo zaradi odsotnega gospodarja, Holandije?

Vrnimo se v Ilinden in k temu, kar je sledilo. Notranji boj med unitaristi in separatisti je bil odločen v prid slednjih na kongresu v Rili nekaj let pozneje: cilj organizacije VMRO je postala avtonomna Makedonija. Cilj, ki ga bodo dosegli šele leta 1991.

Pravica do avtonomnosti: jezik in identiteta

Še vedno s Kalmo v nahrbtniku se sprehodim po bitolskem mestnem parku, kjer vame strmijo kipi padlih lokalnih junakov, junakov iz različnih spopadov in obdobj. Ta soveska je vsekakor doživela zvrhano mero vojn: med prvo svetovno vojno je v bližini mesta potekala balkanska fronta. Pred tem pa je bilo več balkanskih vojn, najprej vojna z vsemi, tj. s Srbi, Bolgari in Grki, nato proti Turkom, zatem drug proti drugemu. Borili so se za Makedonijo.

Vsi trije narodi so hoteli to državo zase, bodisi na zgodovinski, jezikovni ali etnični osnovi. Z juga Grki, z vzhoda Bolgari, s severa Srbi. Vsi trije so iz lastnih razlogov z infiltracijami, verskimi razkoli, obveščevalnimi kampanjami, boji in ofenzivami prijaznega prepričevanja, skušali osvojiti ta košček zemlje in njegove prebivalce. Vsi trije so iskali in dobili podporo svoji zahtevi od kakšne izmed evropskih velesil. Na koncu je bila makedonska dežela leta 1913 razdeljena med te tri države.

Medtem ko je ameriški predsednik Wilson leta 1918 govoril o pravici avtonomije za narode po vsem svetu v govoru, ki so mu z veseljem prisluhnili tudi Kalmovi Mladi Frizijci, Makedonci niso imeli niti države niti (priznanega) lastnega jezika. Grki so na svojem ozemlju celo prepovedali uporabljati makedonščino doma. V Friziji ni bilo nikoli tako hudo z ozirom na nizozemsko nadvlado.

Druga svetovna vojna je vzpostavila novo razsežnost, še zlasti v srbskem delu. Ta del Makedonije se je že prej počutil marginaliziranega s strani Srbov, zato so bolgarske fašiste sprva pozdravili kot osvoboditelje: mar niso bili to njihovi sorodniki, jezik, malone enak njihovemu?

Toda v zameno so se Bolgari izkazali tudi kot slabi upravitelji, kar je pri ljudeh ponovno vzbudilo občutke zatiranosti. To je bilo čustvo, na katerega je premišljeno igral vodja partizanov, Tito: svojega poročnika Tempa je poslal v Makedonijo, da bi tam organiziral upornike, in ko so bile kmalu zatem dokončno poražene sile osi, je Makedonija postala del poveljne Jugoslavije.

Spet je bila samo del nečesa, vendar je imela več avtonomije, saj je bila del federacije. Jugoslovani (še vedno pod vodstvom Srbije) so zasadili seme nacionalne identitete v srca Makedoncev. Seveda je bilo to storjeno iz lastnega interesa: z dodelitvijo lastnega mesta pod soncem Makedoniji se njeni prebivalci ne bodo zlahka omajali in ne bodo iskali dokončne osvoboditve na vzhodu, z Bolgari.

Jezik je v tem pogledu bil in ostaja pomemben razlikovalen kulturni element. Zato je bilo genialno, da je Tito (prvič) uradno priznal makedonski jezik kot 'lasten' in ne le 'narečje bolgarščine'. Tudi trenutek je bil simboličen: zgodilo se je 2. avgusta 1944, na praznik Ilinden. Leto pozneje je bila makedonska abeceda standardizirana, čeprav ob protestiranju Bolgarov, ki so vse skupaj videli, ne povsem brez razloga, zgolj kot 'jugoslovansko iznajdbo'.

Ta 'iznajdba' pa ni bila edina poteza: 'nacionalna zgodovina' Makedonije, s poudarkom na slovanski preteklosti države, je postala del vsejugoslovanskega šolskega učnega načrta. Poleg tega je bila ustanovljena makedonska pravoslavna cerkev. V tem času in v letih, ki so sledila, so veliki vojaški spopadi postali stvar preteklosti: Bolgarija je bila članica Varšavskega pakta, Grčija je postala članica Nata, Jugoslavija pa je iskala in našla svojo pot skozi titoizem. Vzpostavilo se je novo ravnovesje, čeprav se je po Titovi smrti in razpadu Sovjetske zveze in njenih vazalov izkazalo za izjemno krhko.

Tako se izraz 'balkanska vojna' ni več nanašal le na stare čase, ampak tudi na devetdeseta. Jugoslovanska Makedonija je razglasila svojo neodvisnost in prizanešena so ji bila grozodejstva, ki so se dogodila, na primer, v Bosni in na Kosovu.

Sreča za Makedonijo je bilo takojšnje priznanje njihove države s strani Bolgarije (čeprav le kot 'državo' in ne kot 'narod'), medtem ko so se Grki vzdržali zahtevati del Makedonije zase. Ime pa...

Severna Makedonija, Frizija, Evropa in svet

Hodim po stopnicah, nazaj sem v svojem stanovanju. Kalmu odložim na mizo in vklopim televizor: novice, seveda. Jasno postane, da je velika večina Makedoncev, ki so glasovali na referendumu, glasovali ZA. Hkrati sem seznanjen s podatkom, da je bila volilna udeležba izjemno nizka: tudi veliko mladih, ki sem jih spoznal, je ostalo doma. Predlog v sedanji obliki je preprosto žaljiv, predvsem pa: a je to sploh pomembno? Defetizem je kar priljubljeno čustvo, politika je le nekaj, kar je ljudem v napoto, slišali so že preveč praznih obljub.

Toda kljub temu: če se oba parlamenta strinjata, se lahko NJRM spremeni v Republiko Severno Makedonijo. Mislim, da je to elegantna rešitev, a vem, da sem do zadeve preveč ravnodušen. Pripravljam prispevek za blog projekta Druge besede, o referendumu, z naslovom *Kaj je v imenu?*. Ob misli na dejstvo, da je Kalma te iste besede prevedel v frizijščino, se rahlo nasmehnem.

Bo to zadnje poglavje v zgodbi tega tako zelenega kosa zemlje? Ni videti tako. Čeprav so meje na jugu, vzhodu in severu razmeroma trdne, je na zahodu Albanija zelo privlačna tako za Kosovce kot za Albance v Makedoniji. Zlasti v severozahodnem delu države živi veliko muslimanov, ki se vidijo kot drugorazredne državljane. Medtem pa ostajajo pod sumničavim očesom krščanske večine: so nemara 'peta kolona' v tej državi? Tudi v Bitoli je čutiti napetost, leta 2001 je vodila do silovitih nemirov in razdejanj med skupinama. Še se spomnim besed in gest lokalnega pesnika izpred nekaj dni: tlesknil je s prsti in malodušno dejal: 'Lahko se zgodi spet, kar naenkrat.'

Za boljšo prihodnost usmerjajo pogled večinoma proti zahodu, kjer je že relativno dolgo mir in kjer ljudje živijo v blaginji in svobodi.

Proti Evropi, kjer so majhni in manjšinski jeziki uradno priznani, čeprav je bilo treba globlje priznanje frizijskega jezika izsiliti na *Kneppelfreed*, dobro znani in zloglasni 'petek pendrekov' leta 1951. Kljub temu je frizijski nacionalizem po tem dogodku ostal omejen: celo Frizijska nacionalna stranka ne cilja na odcepitev Frizije od ostalih nizozemskih provinc.

Spoj med kulturami Severnega morja se ni nikoli popolnoma uresničil, razen nekaj naključnih sodelovanj. Kalma je tudi sam pozneje v življenju hodil po različnih poteh: njegov prezir do Nemčije je v veliki meri izginil do (začetka) druge svetovne vojne. To nazorno priča o tem, kako oportunističen je bil Kalma: glasnik svojega časa je bil bistven za preboj Frizijskega gibanja, vendar mu je pomanjkanje doslednosti idej in organizacijske žilice preprečilo odigrati pomembno vlogo, ki so jo ljudje od njega pričakovali že od leta 1916, ko je njegov opozorilni klic, *Frizija in svet*, temeljito pretresel kulturno življenje Frizije.

Kdo ve, morda bosta Frizija in Makedonija v bližnji prihodnosti del iste koalicije: če bo vse v redu, bo Severna Makedonija čez nekaj let postala članica EU. Seveda so razlike med obema deželama očitne: Frizija na periferiji, nasproti središču mednarodnih poti, Makedoniji. Frizija se je imela v preteklih stoletjih možnost razvijati v relativni svobodi in miru, medtem ko je bila Makedonija tako dolgo podjarmljena. Homogena Frizija nasproti raznoterosti Makedonije. Frizija je del Nizozemske, medtem ko je Makedonija lastna država z lastnimi manjšinami znotraj sebe...

In nazadnje: ali je imel Kalma prav, je duša slovanskih ljudstev res tako drugačna od duše kultur Severnega morja? Ali pa je tudi to fluiden koncept?